

УДК 81'367.4:811.111

Гошилик В.Б.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
факультету іноземних мов

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ

СЕМАНТИЧНІ ТИПИ ПРЕДИКАТІВ, ВИРАЖЕНИХ АНАЛІТИЧНИМИ ДІЄСЛІВНИМИ НОМІНАЦІЯМИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються стійкі дієслівно-іменні сполуки як центральні компоненти семантико-синтаксичної структури речення. Автор аналізує семантику аналітичних мовних одиниць дієслівного типу з позицій їх реченневотворного потенціалу.

Ключові слова: стійка дієслівно-іменна сполука, семантико-синтаксична структура речення, предикат, реченневотворний потенціал.

Goshylyk V.B.

THE SEMANTIC TYPES OF PREDICATES EXPRESSED BY THE ANALYTICAL VERBAL NOMINATIONS IN MODERN ENGLISH

The article deals with the set verb-noun phrases as central components of the sentence semantic-syntactical structure. The author analyses the meaning of the verb-type analytical language units from the point of view of their sentence-forming potential.

Key words: set verb-noun phrase, sentence semantic-syntactical structure, predicate, sentence-forming potential.

Як відомо, в англійській мові налічується чимало стійких дієслівно-іменних сполук (далі – СДІС), що є своєрідними аналітичними формами, еквівалентними за своїми функціями дієслову. Зумовлене вибірковою сполучуваністю органічне поєднання компонентів аналітичних номінацій типу *to make a choice, to give an answer, to carry a risk* тощо супроводжується перерозподілом між ними функціонально-семантичних ролей. Цілісність номінативного значення такої мовної одиниці досягається завдяки взаємодоповнюючим відношенням між дієсловом як граматичним центром сполуки та іменником як її семантично опорним компонентом. При цьому внаслідок неповної десемантизації дієслівного компонента загальне значення сполуки може ускладнюватися додатковими семантико-граматичними та експресивно-стилістичними відтінками.

Незважаючи на розчленованість форми та структурну схожість на вільні словосполучення, СДІС складають особливий клас предикатів дієслівного типу, що досягається завдяки їх смисловій монолітності та функціональній еквівалентності реально та потенційно існуючим у мові дієслівним одиницям. Аналітичний характер досліджуваних мовних одиниць, як слушно зауважує П. Адамець [3, 40-43], зумовлює розбіжність їх кваліфікації лише при зіставленні семантико-синтаксичного та формально-синтаксичного членування утворюваних ними конструкцій (див. таблицю 1): тільки на поверхневому рівні семантично цілісні сполуки традиційно розбиваються на складові, яким приписується відповідна формально-синтаксична функція:

Таблиця 1

компонент речення	формально-синтаксична функція	семантична функція
the boy	граматичний підмет	семантичний суб'єкт
cast	граматичний присудок	} семантичний предикат
a look	граматичний додаток	
at me	граматичний додаток	семантичний об'єкт

Будучи “єдиним найменуванням дієслівної ознаки” [156, 64], СДІС як складні за будовою – “аналітичні” (за Р.М. Гайсиною) чи “аналізовані” (в термінології П. Адамця) – предикати уподібнюються дієсловам та функціонують у ролі організаційного компонента у семантико-синтаксичній структурі речення. Це передбачає побудову їх семантичної типології за загальними правилами семантичної класифікації однослівних предикатів.

У мовознавстві немає загальноприйнятої семантичної класифікації предикатів, яка б ґрунтувалася на їхніх найістотніших характеристиках. Натомість, існує низка надто узагальнених чи надто подрібнених класифікацій,

поява яких зумовлена, як зазначає І.Р. Вихованець, відсутністю одностайності серед дослідників щодо найзагальніших (“які мають системну значущість” [40, 7]) ознак та закладанням в основу поділу предикатів на семантичні класи різних критеріїв [57, 33]. Під основними типами маються на увазі найширші за обсягом взаємовиключні класи одиниць, утворені шляхом простого чи послідовного поділу вихідного поняття за одним чи кількома ознаками, або шляхом об’єднання одиниць за однією чи кількома рисами.

Побудову семантичної типології предикатів Т.В. Булигіна [40] пов’язує з низкою завдань. По-перше, це повинна бути саме семантична класифікація, за якої до уваги береться реальна, онтологічна схожість та відмінність описуваних ситуацій, бо предикати є особливими семантичними сутностями. По-друге, в основу цієї класифікації повинні лягати ознаки, співвідносні з семантичними компонентами, що є граматично релевантними, тобто суттєвими не для індивідуальних одиниць, а для цілих класів одиниць. До таких ознак дослідниця відносить: 1) відсутність чи наявність часової пов’язаності (“позачасовість”, постійність / епізодичність), 2) статичність чи динамічність, 3) тривалість чи нетривалість, 4) часову перспективу, що передбачає (4а) перспективність / безперспективність – для процесів та (4б) підготовленість / не підготовленість попереднім процесом – для подій, 5) контрольованість чи неконтрольованість.

Т.Б. Алісова серед диференційних семантичних ознак, з яких може складатися семантика предиката, виділяє: 1) неподільність чи подільність поняття про суб’єкт і його ознаку; 2) абсолютність або відносність; 3) статичність чи динамічність; 4) активність чи неактивність (пасивність); 5) локальність чи нелокальність контакту [5, 37].

Виділяючи в російській мові предикати зі значенням 1) дії, 2) стану та 3) якості, Л.В. Щерба пов’язував кожен із цих типів з певними формальними засобами вираження: перше значення передають дієслова, третє – зв’язка у поєднанні з повною формою прикметника, друге – зв’язка з певним обмеженим колом слів, які, на думку дослідника, належать до особливого морфологічного

класу, а іноді закріплені за якою-небудь окремою синтаксичною моделлю [294, 85-91]. Зазначена типологія предикатів зумовила появу низки зауважень стосовно недостатньої окресленості інтуїтивно витлумачених автором понять “дія”, “стан” та “якість”, оскільки у них різні дослідники часто вкладають різний зміст [227, 89; 58, 150].

В основу виділення В.В. Богдановим предикатів 1) дії, 2) стану, 3) властивості та 4) відношення лягла їх семантична валентність, яка є найголовнішою особливістю предиката та полягає у його здатності взаємодіяти з певною кількістю іменникових компонентів. На цій підставі автор виділив нульмісні, одномісні й багатомісні предикати. Нульмісні предикати, як зауважує В.В. Богданов, описують атмосферні стани природи. Одномісні предикати позначають дії, стани й властивості, але не передають їхні відношення, прерогатива вираження яких належить лише багатомісним предикатам. Ця загальна система предикатних класів може бути уточнена більш детальною семантичною класифікацією [31, 51].

Подібна класифікація, що базується на характері супровідних іменникових компонентів, була раніше запропонована У. Чейфом. Він виділив чотири групи предикатів: предикати 1) стану, 2) процесу, 3) дії та 4) процесу-дії, а серед предикатів стану і дії залежно від відсутності субстанціальних компонентів додатково розмежував амбієнтний (всеохопний) стан і амбієнтну дію. На думку дослідника, предикат дії вимагає супроводження іменником на позначення істот із семантичною функцією діяча (“агент”); предикат стану супроводжується іменником-носієм стану (“патієнт”); предикат процесу керує іменником, що змінює свій стан; предикат процесу-дії виявляє подвійну сутність: як процес, він зумовлює зміну іменника-патієнта, а як дія – вказує на те, що робить іменник-агент [276, 114-121].

Беручи за класифікаційні критерії часову локалізованість та фазовість / нефазовість існування предикативного денотата, характеристику суб’єкта у його здійсненні, О.М. Селіверстова запропонувала поділ предикатів на

такі типи: 1) предикати дії; 2) предикати процесу; 3) предикати стану; 4) предикати якості та набору якостей, об'єднаних у предметі; 5) предикати знаходження в просторі; 6) предикати потенційності; 7) предикати класу і “зв’язку”; 8) предикати результату і факту [227, 151].

Основним семантичним протиставленням всередині предикатних знаків, на якому ґрунтуються їхні класифікації, залишається поділ на предикати дії і предикати стану [57, 34]. Предикати дії пов’язують з активним суб’єктом, представленим істотою, діячем, який є ініціатором дії, а предикати стану – з пасивним суб’єктом, істотою або неістотою, що є носієм стану. Два класи предикатів залежно від характеру відповідних семантичних ознак поділяють далі на семантичні підкласи, групи тощо.

Поділ предикатів на активні та статальні здійснила Н.М. Арват. До активних предикатів, за її класифікаційною сіткою, належать: 1) предикати дії (предикати фізичної дії, мовленнєвої та інтелектуальної діяльності); 2) предикати руху (сюди відносяться всі дієслова пересування); 3) предикати процесу (виражають активну ознаку, представлену дією, яка виявляється в природі незалежно від особи). Серед статальних предикатів дослідниця виділяє: 1) предикати буття, існування; 2) предикати стану (фізичний, психічний, морально-етичний та ін.); 3) предикати володіння, належності; 4) предикати сприймання (зорове, дотикове, слухове тощо; предикат уваги); 5) предикати ставлення (позитивне чи негативне); 6) предикати кваліфікації (характеризація осіб за професією, видом занять, предметів – за метою та призначенням); 7) предикати ідентифікації (тотожності), які репрезентують друге найменування особи або предмета; 8) предикати детермінації (виділення предмета за певною ознакою, якістю чи властивістю); 9) модальні предикати (вираження модальних відношень можливості, необхідності, бажаності тощо) [11, 25-28].

Подібну класифікацію предикатів запропонував А.П. Загнітко, стверджуючи, що семантичний предикат як центральний компонент семантичної структури речення вказує на активну або статальну ознаку, перебіг якої

простежується в часі та стосується предмета (суб'єктний) або ситуації (безсуб'єктний). Активний предикат характеризує предмет або ситуацію в діяльному бутті, статальний – у якісному. У побудованій дослідником семантичній типології предикатів виділяються такі їх різновиди: 1) предикати дії (фізичного, мовленнєво-мисленнєвого спрямування тощо); 2) предикати руху; 3) процесуальні предикати; 4) предикати існування; 5) предикати стану; 6) предикати володіння, належності; 7) предикати сприймання; 8) предикати місцеперебування або статальної локалізації; 9) предикати кваліфікації; 10) предикати якісної характеристики (детермінації); 11) предикати тотожності; 12) предикати відношення; 13) предикати модального відношення [109, 287-288].

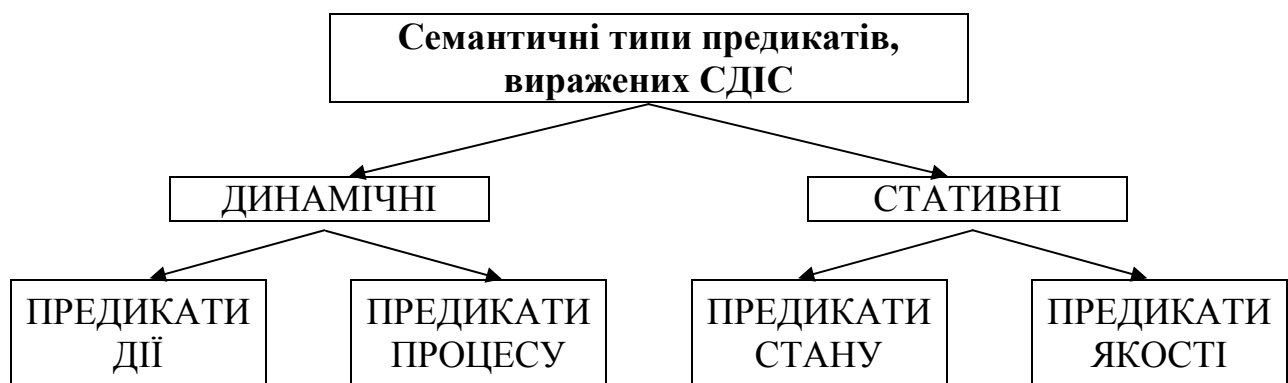
Запропонувавши класифікувати предикати за їхньою семантикою й частиномовною належністю, І.Р. Вихованець, виділив такі шість їх типів: 1) предикати дії, що позначають діяльність, породжену суб'єктом-діячем і ним активно й безпосередньо стимульовану; 2) предикати процесу, які характеризують динамічну ситуацію, що пов'язана зі змінами станів або інших ознак предмета; репрезентують динамічні явища в рослинному світі, кількісні та якісні зміни, що стосуються людини та інших істот; 3) предикати стану, що передають непостійну ознаку предмета, здебільшого стан людини та інших істот, стан навколишнього середовища; 4) предикати якості, які виражають постійну внутрішню ознаку (колір, звукові характеристики, вік, розмір, вагу тощо) предмета; 5) локативні предикати, що вказують на просторові стани, процеси, дії; у їхньому складі виділяються власне-локативні предикати, процесуально-локативні й акціонально-локативні, утворені внаслідок семантико-синтаксичної деривації; 6) предикати кількості, які передають кількісні характеристики предмета [53, 93-111].

Наша ж класифікація виражених СДІС предикатів збігається з першими чотирма позиціями запропонованої О.М. Селіверстовою та І.Р. Вихованцем типологій, що ґрунтуються на загальнологічному розмежуванні понять “дія”, “процес”, “стан” та “якість”. Виділення нами саме цих чотирьох типів предикатів – предикатів зі значенням дії, стану, процесу та якості – зумовлене

семантикою досліджуваних сполук, які є функціональними еквівалентами дієслів як “найпоказовішого формально-граматичного класу предикатів” [57, 33-34], і дасть змогу, на нашу думку, якомога детальніше зупинитися на специфіці передачі неоднослівними номінаціями відповідних предикативних ознак.

Запропонована класифікація по суті відбиває поділ предикатів на дві великі групи за ознакою динамічності / статичності з одночасним виділенням певних підтипів. Так, серед предикатів, що виражають динамічну ознаку, відповідно до активної позиції її носія виділяємо предикати дії та предикати процесу. Предикати процесу, як відомо, суб’єктом не породжуються та не стимулюються. З-поміж стативних предикатів розрізняємо предикати стану та предикати якості. Обидва типи передають статичну ознаку особи чи предмета з єдиною відмінністю у її часовій характеристиці: якщо якість є постійною ознакою, то стан традиційно трактується як ознака перехідна, актуальна для певного чітко окресленого відрізка часу. Вичленування інших виділюваних різними авторами семантичних типів предикатів вважаємо за недоцільне¹, оскільки саме значення дії, стану, процесу та якості складають, на нашу думку, сутність дієслівної ознаки і дають змогу повною мірою окреслити основні параметри виражених аналітичними предикатами позамовних ситуацій. Схематично нашу класифікацію можна зобразити так:

Схема 1

¹ Зумовлена різноманітністю класифікаційних чинників багатовимірність типології, яка відповідно претендує на абсолютну вичерпність, спричиняє перехрещення її семантичних рядів, що є зовсім невиправданим у випадку аналізу реченневотвірного потенціалу досліджуваних предикатів. Тому інші семантичні типи предикатів розподілені нами в межах окреслених груп на основі вищезазначених характеристик.

Отже, як носії предикативної ознаки СДІС складають окремий клас дієслівних предикатів і виконують роль центрального компонента семантико-синтаксичної структури речення. Цільність номінації досліджуваних сполук, яку не порушує аналітизм їх форми, уможлиблює визначення неоднослівними предикатами кількості та якості пов'язаних з ними певними семантико-синтаксичними відношеннями іменникових компонентів і передачі породженими конструкціями відповідних позамовних ситуацій. Серед аналітичних предикатів за їх семантикою виділено предикати зі значенням дії, стану, процесу та якості.

Література

1. Адамец П. О семантико-синтаксических функциях девербативных и деадъективных существительных // Филологические науки. – 1973. – № 4. – С. 40-46.
2. Алисова Т.Б. Очерки синтаксиса итальянского языка: Семантическая и грамматическая структура простого предложения. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 293 с.
3. Арват Н.Н. Семантическая структура простого предложения в современном русском языке. – К.: Вища шк., 1984. – 160 с.
4. Богданов В.В. Семантико-синтаксическая организация предложения. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1977. – 204 с.
5. Булыгина Т.В. К построению типологии предикатов в русском языке // Семантические типы предикатов / Под ред. О.Н. Селиверстовой. – М.: Наука, 1982. – С. 7-85.
6. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – 224 с.
7. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. – К.: Наук. думка, 1983. – 219 с.

8. Вінтонів М.О. Функціонально-семантичні вияви предикатів дії в сучасній українській мові // Лінгвістичні студії: Зб. наук. пр. / Наук. ред. А.П. Загнітко. – Донецьк: ДонДУ, 1999. – Вип 5. – С. 149-157.

9. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.

10.Лекант П.А. Описательные глагольно-именные обороты в функции сказуемого // Учен. зап. Моск. обл. пед. ин-та им. Н.К.Крупской. Русский язык. – М., 1967. – Т. 204. – Вып. 14. – С. 63-71.

11.Селиверстова О.Н. Второй вариант классификационной сетки и описание некоторых предикативных типов русского языка // Семантические типы предикатов / Под ред. О.Н. Селиверстовой. – М.: Наука, 1982. – С. 86-157.

12.Чейф У.Л. Значение и структура языка. – М.: Прогресс, 1975. – 432 с.

13.Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. – Л.: Наука, ЛО, 1974. – 428 с.